

- буття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.03.02 / Л. В. Потрашкова. – Х. : Харків. держ. екон. ун-т, 2002. – 20 с.
4. Савіна Г. Г. Методологія та практика удосконалення управління соціально-економічним розвитком підприємств легкої промисловості : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. екон. наук : спец. 08.06.01 / Г. Г. Савіна. – До-нецьк : Ін-т економіки промисловості НАН України, 2005. – 33 с.
5. Шимановська-Діанич Л. М. Організаційно-економічний механізм управління розвитком підприємств та організацій споживчої кооперації України: теорія і практика : монографія / Л. М. Шимановська-Діанич, В. А. Власенко. – Полтава : РВВ ПУЕТ, 2010. – 341 с.

УДК 631.164.23

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ І ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В АПК

Н. В. Зінченко, кандидат економічних наук

У процесі поглиблення суспільного розподілу праці сільське господарство самостійно вже не може забезпечувати умову власного відтворення. Це зумовлено тим, що розвиток даної галузі все більшою мірою залежить від промисловості, яка поставляє селу необхідні засоби виробництва. Тобто темпи й ефективність розширеного відтворення у сільському господарстві значною мірою залежать від розвитку першої сфери АПК – фондостворюючих галузей, і їх здатності забезпечити його знаряддями та предметами праці у необхідному обсязі, асортименті та якості.

Слід зазначити, що з розвитком інтеграційних процесів спостерігається значне розширення і поглиблення міжгалузевих зв'язків по двох напрямках – з одного боку, у результаті задоволення всезростаючих потреб сільського господарства продукцією фондостворюючих галузей, з іншого – через збільшення поставчань сільськогосподарської сировини на промислову переробку галузям харчової і легкої промисловості. Існує також третя сторона, яка є одним із важливих напрямів розширення міжгалузевих зв'язків, – здійснення різних видів діяльності по обслуговуванню сільськогосподарського виробництва шляхом створення ремонтних, агрохімічних, меліоративних та інших агросервісних підприємств і організацій, що у сукупності утворюють виробничу інфраструктуру АПК.

Тому питанням поглиблення інтеграційних процесів в АПК шляхом створення різноманітних ринкових структур необхідно постійно приділяти особливу увагу.

Наукові дослідження з проблем подальшого розвитку інтеграційних процесів в АПК є і залишаються предметом дослідження вітчизняних і зарубіжних учених, таких як: В. Г. Андрійчука, В. І. Богачова, П. І. Гайдуцький, В. М. Гончарова, П. Т. Саблука, В. Г. Ткаченка, Н. Г. Арасланова та ін.

Метою даної статті є виявлення мотивів щодо розвитку інтеграційних процесів в АПК за допомогою застосування ряду основних принципів.

Активізація інтеграційних процесів обумовлена не тільки потребами самих товаровиробників галузей АПК, що прагнуть до об'єднання з метою спільної діяльності, але і зусиллями з боку держави, направленими на стимулювання створення інтегрованих агропромислових формувань як ефективного механізму подолання депресивного стану сільськогосподарського виробництва.

Доцільність створення інтегрованих формувань значною мірою пов'язана і з кризовим станом більшості сільськогосподарських підприємств. Інтеграційні процеси у сучасних умовах є одним із найбільш ефективних засобів досягнення максимальної прибутковості виробників аграрної продукції.

Тому за активної державної підтримки та розумної стратегії залучення додаткових інвестицій інтеграційні процеси можуть стати тією основною ланкою, яка дозволить вирішити проблему підйому економіки та підвищення її ефективності.

Слід також сказати, що інтеграційні процеси сприяють підвищенню конкурентоспроможності виробництва, поєднанню інтересів її учасників, у зв'язку з цим – отриманню кожним із них відповідних вигод, забезпеченню належної відповідальності за результати спільної роботи, також дозволяють підвищити оперативність і маневреність у використанні фінансових, виробничо-технічних, кадрових, управлінських ресурсів, спрощується процес узгодження напрямів взаємодії сільгосптоваровиробників, переробників і торгових підприємств.

Тому в ході побудови організаційно-економічного механізму інтегрованих формувань необхідно дотримуватися таких принципів:

- добровільність вибору партнерів і економічна доцільність, які дозволяють оптимізувати склад інтегрованого формування;
- об'єднання не тільки організаційно-господарських структур, і їх капіталів, але і колективне управління власністю, яке підвищує зацікавленість і відповідальність кожного партнера;
- вплив держави на інтеграційний процес лише шляхом створення економічних умов, які забезпечують його ефективність, або на основі участі державного органу як рівноправного партнера об'єднання;
- виокремлення провідної ланки та пріоритетних напрямів удосконалення інтегрованого формування;
- рівні економічні умови для всіх учасників інтеграції;
- організаційна цілісність інтегрованих структур при єдиних стратегіях, тактиках, цілях і завданнях розвитку.

Проте необхідно вказати, що не всі перераховані принципи в однаковій мірі мають відношення до різних форм інтеграції. По-перше, галузевий склад об'єднань є неоднаковим; по-друге, інтегровані формування можуть розвиватися на основі договорів із різним терміном

дії і у формі різноманітних самостійних структур (деякі створюються шляхом об'єднання капіталів і праці окремих суб'єктів господарювання).

Слід також відзначити, що однією з найбільш поширених форм інтеграційних процесів є агропромислова інтеграція.

Коли йде мова про агропромислову інтеграцію у широкому сенсі слова, мається на увазі розвиток виробничих і економічних зв'язків між галузями та підприємствами агропромислового комплексу, які пов'язані між собою, технологічно й об'єктивно орієнтовані на поєднання їх матеріальних інтересів у процесі виробництва та реалізації кінцевої продукції з сільськогосподарської сировини.

Аналізуючи наукові пізнання багатьох учених-економістів [1, 2, 5, 6], більшість із них схиляється до того, що агропромислова інтеграція є складним економічним явищем, яке відбивається у встановленні технічної, технологічної, організаційної, управлінської, економічної, соціальної єдності сільськогосподарських, промислових та інших підприємств, взаємопов'язаних процесами виробництва, зберігання, переробки та реалізації готових продуктів.

Виходячи з висновків учених, на нашу думку, агропромислова інтеграція – це одна із форм територіально-виробничого комбінування і об'єднання в єдине ціле технологічно й економічно пов'язаних між собою сільськогосподарських товаровиробників і промислових підприємств, а також торгових та інших обслуговуючих структур із метою отримання синергетичного ефекту, а також забезпечується ефективне функціонування всіх її учасників за рахунок раціонального інвестування і отримання конкурентоздатної продукції.

Доцільність агропромислової інтеграції обумовлена цілим рядом чинників, серед яких, є:

- усунення розбалансованості між сільським господарством і промисловістю, яка досягається завдяки поєднанню виробництва, зберігання та переробки сільськогосподарської сировини та реалізації готової продукції;
- зменшення втрат продукції при її проходженні по технологічному ланцюгу, який до-

сягається завдяки зменшенню часу перебування товару на проміжних етапах;

- зменшення розміру податку на додану вартість;
- поглиблення спеціалізації господарств;
- підвищення ступеня переробки аграрної продукції і її якості;
- зменшення ризику та невизначеності в умовах конкурентної боротьби;
- стимулювання інвестування капіталу переробних підприємств у виробництво сільськогосподарської сировини.

Створення агропромислових формувань до певної міри сприяє появі нових робочих місць для працевлаштування селян. Останнє стосується не тільки безпосередньо переробних підприємств, але й появи робочих місць у різноманітних об'єктах соціальної сфери, які створюються міцнішими у фінансовому відношенні агропромисловими формуваннями.

У агропромислових формуваннях, що функціонують у даний час, у першу чергу у сільськогосподарських, досягається реальне поєднання сільськогосподарського та промислового виробництва. В результаті цього виробництво продукції сільського господарства, її транспортування, переробка та реалізація з окремих ланок перетворюється у єдиний виробничий процес, що з економічного погляду характеризується взаємною матеріальною зацікавленістю і відповідальністю усіх учасників агропромислового виробництва у виробництві та реалізації кінцевої продукції.

Найбільш яскравим прикладом цього є агропромислові об'єднання, холдинги, великі агрофірми, корпорації, які можуть бути організовані на кооперативній або корпоративній основі.

Агропромислові асоціації, які об'єднують на договірній основі сільськогосподарські та переробляючі підприємства, а також торгові структури, як правило, беруть на себе весь комплекс функцій, пов'язаних із закупівлею аграрної продукції, її переробкою та реалізацією. Комерційна зацікавленість у вступі до асоціації базується на доходах, які додатково виходять тут від поліпшення асортименту, якості та вигідного збуту готових продуктів. Виробничо-економічні зв'язки між учасника-

ми асоціації формуються за принципом однакової рентабельності для всіх.

Агрофірма частіше створюється на базі найбільш міцного у фінансовому відношенні господарства, яке має високорозвинуте виробництво, переробку, зберігання та реалізацію готової продукції, а також відповідні обслуговуючі підрозділи. До складу агрофірми нерідко включаються і декілька господарств, які об'єднуються для спільної діяльності. При цьому вони можуть організовуватися як з втратою їх членами статусу юридичної особи, так і з його збереженням.

Агрокомбінат створюється переважно на районному рівні – до його складу входять сільськогосподарські, переробляючі, торгові й обслуговуючі підприємства та організації АПК. Але на практиці зустрічаються комбінати, які створюються за галузевим принципом і об'єднують підприємства декількох адміністративних районів.

Що стосується агропромислового концерну, то до його складу входять підприємства сільського господарства, промисловості, транспорту, торгівлі, науки й інші організації. Він створюється на основі добровільної централізації функцій виробничого та науково-технічного розвитку, а також їх фінансової і зовнішньоекономічної діяльності.

Складнішим агропромисловим формуванням є холдингова компанія, де інтеграційний процес частіше ініціює не сільськогосподарські, а переробні формування. При цьому головне (материнське) підприємство організовує дочірні акціонерні товариства, створюючи при цьому їхній статутний капітал.

Холдинг, як правило, є єдиним підкомплексом на одному або іншому територіальному рівні. Він є одним із найбільш ефективних виходів з економічної ситуації, яка склалася зараз в АПК. Тому що створює можливості для здійснення інвестування у капітальне будівництво, придбання технічних та енергетичних засобів і споруд, розробки нових технологій, організації належної сировинної бази, виплати працівникам заробітків, а інвесторам – дивідендів. Саме холдингові компанії сприяють широкому залученню різноманітних інвесторів без додаткових витрат.

Отже, визначити перспективи розвитку подібних формувань дозволяє зробити попередню оцінку їх потенційних можливостей як позитивні риси, а саме:

- по-перше, холдинги грають важливу роль у стабілізації господарських зв'язків. Це досягається за рахунок спрощення відносин між їхніми підрозділами [5];

- по-друге, холдинги дозволяють підвищити дію переробних підприємств на розвиток сировинних зон і мінімізувати вплив посередницьких структур у сфері обміну в цілому на товаровиробників;

- по-третє, в рамках холдингів підвищується ефективність маневрувати матеріальними та фінансовими ресурсами, а також робочою силою;

- по-четверте, наявність холдингів сприяє підвищенню інвестиційної привабливості регіонів і таким чином сприяє вкладенню фінансів з боку зарубіжних інвесторів;

- по-п'яте, розвиток холдингів сприяє легалізації тіньових капіталів;

- по-шосте, холдингові дозволяють сформувати швидше аграрний ринок, оскільки інституційні структури ринку (торгові дома та біржі) зможуть підвищити свої потенційні можливості.

Але, крім аналізу позитивних рис, функціонування холдингів слід зазначити і негативні риси:

- ускладнюється узгодженість економічних інтересів структурних підрозділів між господарськими суб'єктами різних галузей, а також між провідною організацією і структурними підрозділами;

- можуть виникнути негативні наслідки для регіонів у сферах ціноутворення, оподаткування і кредитно-фінансових відносин;

- виникає вірогідність витіснення холдингами суб'єктів середнього та малого бізнесу з окремих сегментів ринку та регіонів.

Таким чином, холдингові формування можуть бути могутнім провідником дії держави на відтворювальний процес в АПК [5].

Обов'язковою ланкою перерахованих вище великих агропромислових формувань є виробництво та доведення готового продукту

до кінцевого споживача, який і визначає конкретну ціну нового виробу. Завдяки уникненню зайвих посередників вдається здешевити вироблену тут продукцію. А це, у свою чергу, дозволяє забезпечити стійкіші конкурентні позиції на ринку продовольства та знайти справедливіший спосіб розподілу виручки (прибутку) між партнерами по технологічному процесу відповідно до реального внеску кожного з них у кінцевий результат.

Практика свідчить, що у сучасних ринкових умовах можуть застосовуватися достатньо різні форми інтеграції. Вибір будь-якої форми інтеграції залежить від конкретних умов кожного суб'єкта підприємницької діяльності. Пристосованими до ринкових умов можуть бути як малі, так і крупні за своїми масштабами підприємства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрійчук В. Г. Економіка аграрних підприємств : підручник / В. Г. Андрійчук. – 2-ге вид., доп і перероб. – К. : КНЕУ, 2002. – 624 с.
2. Саблук П. Т. Ефективність корпоративного управління: інституційний аспект / П. Т. Саблук, О. О. Мороз // Вісник аграрної науки. – 2004. – № 6. – С. 54–56.
3. Аграрна реформа в Україні / за ред. акад. УААН П. І. Гайдуцького. – К. : ННЦ ІАЕ, 2005. – 424 с.
4. Гончаров В. М. Соціально-економічні проблеми формування та розвитку аграрних корпоративних структур / В. М. Гончаров, О. В. Кочетков, В. Ю. Ільїн / Економіка АПК. – 2005. – № 11. – С. 95–99.
5. Аграрная реформа в Украине: региональные аспекты : монография / под общ. ред. В. Г. Ткаченко, В. И. Богачева. – Луганск : Книжковий світ, 2003. – 160 с.
6. Арасланов Н. Г. Агропромышленные преобразования и конкурентоспособность аграрной экономики / Н. Г. Арсланов, И. М. Асылгужин // Проблемы и перспективы повышения конкурентоспособности российской экономики : материалы XXV Междунар. НПК по экономике : материалы докл., 29–31 октяб. 2004 г. – Краснодар : Изд-во КубГАУ, 2004. – № 6. – С. 14–18.